

FREEDOM AND RESPONSIBILITY OF LIBERAL ADULT EDUCATION

Vapaan sivistystyön avoin tutkimustyöpaja

Aika: 31.8.2018 klo 10.40-15.00

Paikka: Jyväskylän kansalaisopisto, Vapaudenkatu 39-41

Ohjelma

10.40-10.50 Avaussanat: Anja Heikkinen, Tampereen yliopisto; Sini Teräsahde, Vapaa Sivistystyö ry

10.50-11.30 Tutkimusesitys 1

Autonomian ja heteronomian välisiä jännitteitä opettajuudessa

Anita Malinen ja Arja Piirainen, Jyväskylän yliopisto

Kommenttipuheenvuoro: Aki Ojakangas

11.30-12.30 Lounastauko

12.30-12.40 Terhi Kouvo, Aikuiskasvatus-lehti

12.40-13.20 Tutkimusesitys 2

Pro gradu -tutkielmia Verme2-hankkeesta

Emilia Simola, Antti Karhulahti Tampereen yliopisto

Kommenttipuheenvuoro: Katinka Käyhkö

13.20-14.00 Tutkimusesitys 3

Verkostot ja yhteissuunnittelu kulttuurienvälisen vapaan sivistystyön tukena

Katinka Käyhkö ja Jyri Manninen, Itä-Suomen yliopisto

Kommenttipuheenvuoro: Leea Keto

14.00-14.15 Iltapäiväkahvi

14.15-15.00 Työpajatyöskentelyä Metasivistys-hankkeen teemoista

Abstraktit

Autonomian ja heteronomian välisiä jännitteitä opettajuudessa

Anita Malinen ja Arja Piirainen

Autonomia on yksi opettajuuden laatua kuvaava peruserä. Autonominen opettaja toimii harkitusti ja perustellusti eikä vain reaktiona ulkoisiin ärsykkeisiin. Hän ei ole sokea säännön seuraaja eikä hänen toimintansa määräydy ulkoisten voimien, esim. hallinnollisten ohjeiden tai ”talon tavan”, ohjaamana.

Olemme omassa työssämme andragogisessa opettajankoulutuksessa jäsentäneet opettajan autonomisuuden ulottuvuuksia. Autonomian ulottuvuuksia olemme määritelleet seuraavasti: 1) **itsearvioinnin ulottuvuus** on itsetietoisuuden kehittymisen ulottuvuus, ja itsetietoisuus kehittyy reflektiivisen ajattelun ja omien lähtökohtien näkyväksi tekemisen kautta, 2) **eksistentiaalinen ulottuvuus** liittyy oman position selkiytymiseen suhteessa toisiin ihmisiin ja ihmisenä olemisen malleihin, 3) **kontekstikriittisessä ulottuvuudessa** on kyse autonomisesta suhteesta vallitseviin toimintatapoihin ja arvoihin. Se on kykyä arvioida kriittisesti koulutuksen vallitsevia toimintatapoja ja niiden taustalla olevia arvoja ja vallan muotoja sekä suhteuttaa oma toiminta niihin. 4) **Eettinen viisaus** on toimintakykyisyyttä - sitä, että opettaja kykenee autonomisesti harkitsemaan kulloisissakin moraalisisissa valintatilanteissa eikä toimi sokeasti tavan mukaan. 5) **Yhteisöllisyyden ulottuvuudessa** autonomia rakentuu ja ilmenee aina suhteessa toisiin ihmisiin. Tämä tarkoittaa kykyä toimia ryhmässä dialogisuuden periaatteiden mukaisesti: kuunnellen, kysyen ja omia ajatuksia esittäen ja perustellen.

Autonomian ulottuvuuksissa on siis sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä elementtejä, jotka edellyttävät toinen toisiaan: autonomiseksi opettajaksi kasvaminen vaatii osallisuutta ja kuulumista yhteisöön tai yhteisesti määriteltyyn toimintaan. Kyse on tasapainoilusta ja tasapainon hakemisesta autonomian ja heteronomian kesken. Äärimäinen heteronomia on juuri sokeaa säännön seuraamista ja sopeutumista/mukautumista vallitseviin käytäntöihin. Muita autonomiaa haastavia ja heteronomiaan houkuttavia asioita opettajan työssä ovat mm. hyvän opettajan myytti, kiire, rutiinit, tottumukset ja muilta omaksutut opetus- ja oppimiskäsitykset.

Autonomiseen opettajuuteen kasvaminen on prosessi, jossa tutkiva asenne kohdistuu samanaikaisesti sekä omiin opettamisen ja ohjaamisen kokemuksiin opettamiseen että näiden ilmiöiden teoreettisiin jäsenyyksiin. Teoria kietoutuu omaan toimintaan. Tutkiva asenne ja kriittinen ajattelu auttaa irtautumaan rutiineista ja avaa uusia mahdollisuuksia jäsentää opettajan työtä. Tutkiva asenne kasvattaa tietoisuutta, joka suuntautuu toisaalta itseän, omiin toimintatapoihin, arvoihin ja käsityksiin, toisaalta ympäröivään yhteiskuntaan, sen koulutusinstituutioiden, arvojen ja tapojen luonteeseen. Tavoitteena on kasvava vapaus sokeista tottumuksista ja eettisesti viisas, perusteltu toiminta opettajana.

Millaisina nämä autonomisuuden ulottuvuudet näkyvät käytännössä? Vastaamme tähän kysymykseen esityksessä toteuttamamme kyselytutkimuksen pohjalta, jossa olemme käyttäneet John A. Henschken

(1989) laajasti testattua kyselylomaketta andragogin kompetensseista. Likert-asteikolliset väittämät ovat konkreettisia ja yhdistettävissä autonomian ulottuvuuksiin. Kyselyn kohderyhmänä on vapaan sivistystyön opettajat.

Autonomian ulottuvuuksia ja andragogin kompetensseja tarkastelemme vielä suhteessa Nikolaj Frederik Severin Grundtvigin (1783-1872) itsekasvatuksen ja vastavuoroisen opettamisen periaatteisiin. Grundtvigin mukaan omaehtoinen oppiminen on itsekasvatusta ja itsetoiminnallisuuden toteutumista. Itsekasvatus puolestaan tarvitsee tuekseen kahdenlaisia dialogisia suhteita, sekä pedagogisen suhteen opettajaan että pitkäkestoisen vertaisryhmän vastavuoroisen opettamisen ”alustaksi” (Niemelä 2014).

Pro gradu -tutkielmia Verme2-hankkeesta

Emilia Simola ja Antti Karhulahti Tampereen yliopisto

Esittelemme kahta Tampereen yliopiston pro gradu -tutkielmaa, jotka keskittyvät Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaan Verme2- hankkeeseen. Aiemmin Verme-toiminta on sijoittunut peruskoulun opettajille, mutta tässä jatkohankkeessa tarjotaan kansalais- ja työväenopistojen opettajille mahdollisuutta lähteä mukaan vermeilemään. Hankkeessa vapaan sivistystyön opettajista koulutetaan vertaisryhmämentoreita, jotka käynnistävät jo koulutuksen ohella oman vertaisryhmämentoroinnin ryhmän opistossaan. Hankkeen yhtenä tehtävänä on pilotoida uusia ja innovatiivisia vertaisryhmämentoroinnin malleja kansan- ja työväenopistoissa. Malleja kehitetään ja niiden juurtumista tuetaan hankkeeseen liittyvällä tutkimustyöllä. Tutkimusten avulla vertaisryhmämentorointia arvoidaan niin mentorin kuin oppilaitosorganisaatioiden näkökulmasta.

Ensimmäisestä pro gradu- tutkielmasta vastaa Emilia Simola. Tämä tutkimus keskittyy mentorin näkökulmaan ja tarkastelee hankkeen käynnistysvaihetta maaliskuusta toukokuuhun. Tutkielma on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jossa pyritään ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti. Tutkimuksen aineisto koostuu vertaismentorointikoulutuksen yhteistapaamisten havainnoinnista, tapaamisten tallenteista sekä koulutukseen osallistuneiden oppimistehtävistä. Näitä aineistoja analysoidaan laadullisin menetelmin muodostuvan aineiston sisällön perusteella. Tutkimuksen tavoitteena on keskittyä tarkastelemaan Verme2:n käyttöönottoa ja muotoutumista vapaaseen sivistystyöhön mentoreiden näkökulmasta. Täten nämä vapaan sivistystyön Verme2:n tiennäyttäjänä toimivat yksilöt pääsevät ääneen ansaitsemallaan tavalla.

Antti Karhulahti vastaa toisesta pro gradu -tutkielmasta. Tämän tutkimuksen näkökulma on organisatorinen/koulutuspoliittinen. Tutkimuksen tavoitteena on arvioida uusia ja innovatiivisia vertaisryhmämentoroinnin malleja ja niiden toimivuutta organisaation näkökulmasta. Tutkimuskysymykset ovat:

Minkälaisia tuloksia ja hyötyjä vertaisryhmämentorointi kansan- ja kansalaisopistoissa / vapaan sivistystyön oppilaitoksissa tuottaa?

Mikä mahdollistaa vertaisryhmämentoroinnin jatkumisen kansan- ja kansalaisopistoissa / vapaan sivistystyön oppilaitoksissa (hankkeen hallinnollinen istuttaminen)?

(Tukikysymyksinä esim. Minkälaista vermen soveltaminen on ollut organisaatiossa ja miten se on onnistunut? Millä keinoilla organisaatio voi mahdollistaa vermeryhmän pyöryksen? Mitä tiedetään vapaasta sivistystyöstä ja sivistystyöntekijän ammatillisesta kasvusta?)

Verkostot ja yhteissuunnittelu kulttuurienvälisen vapaan sivistystyön tukena

Katinka Käyhkö, Itä-Suomen yliopisto

Jyri Manninen, Itä-Suomen yliopisto

Niin sanottu kolmas sektori nähdään Suomessa tärkeänä foorumina hyvien ryhmienvälisen suhteiden ja vuorovaikutuksen edistämiseksi. Viimeaikaisten lakimuutosten myötä vapaan sivistystyön toimijoita kutsutaan entistäkin pontevammin tukemaan eri syistä maahan muuttaneiden kotoutumista ja panostamaan etenkin luku- ja kirjoitustaidottomien perustaitokoulutukseen ja kielenopetukseen.

Pitkäjänteisestä kehittämistyöstä huolimatta maahan muuttaneiden kohdalla omaehtoisempi harrastusoppiminen on toistaiseksi jäänyt ”pakollisen” kielenopetuksen varjoon, eikä näitä ”uusia” opiskelijoita juurikaan etsitä mukaan vapaan sivistystyön perustarjonnasta löytyville kurseille. Kantaväestön ja muualta tulleiden yhteiset kurssit ja ryhmät ovat yhä harvassa ja turvapaikkaa hakevan pääsy vapaan sivistystyön opintoihin on edelleen monin tavoin haasteellinen prosessi.

Tässä tutkimusesityksessä tarkastellaan Itä-Suomen yliopiston Opinsauna-hankkeen yhteistyössä paikallisen musiikkikoulun kanssa järjestämän monikulttuurisen musiikkipilotin syntyvaiheita ja toteutusta. Pilotin varten koottiin ryhmä, johon olivat tervetulleita niin kantaväestön edustajat kuin eri syistä Suomeen muuttaneetkin turvapaikanhakijoista alkaen. Esityksessämme erityishuomio kiinnitetään niihin verkostoihin, joita pilotin toteutuminen vaati sekä eri toimija- ja osallistujatahot yhdistäneen yhteissuunnittelun onnistumiseen.

Aineistona toimivat osallistavan toimintatutkimuksen (participatory action research PAR) kautta kerätyt havainnot, osallistujapäiväkirjat ja päätoteuttajien kirjalliset pohdinnat, sähköpostitse ja suullisesti kerätty materiaali sekä pilotista saatu palaute. Aineiston analyysissa hyödynnetään etenkin verkostanalyysiä (Robins 2015) sekä positiointiteoriaa (van Langenhove & Harré 1999). Aineiston analyysivaiheeseen on osallistunut myös kolme vapaaehtoista pilottiryhmän osallistujaa.

Tulokset osoittavat, että uuden toimintamuodon aloittaminen voi vaatia laajaa verkostoyhteistyötä. Tilanteessa, jossa koulutuksen toteuttajalla ei ole aiempaa kokemusta kulttuurienvälisistä ryhmistä, ovat alueella toimivat yhdistykset, oppilaitokset, vastaanottokeskukset, hankkeet, olemassa olevat harrastusryhmät, maahan muuttaneiden omat verkostot ja sosiaalinen media tärkeitä siltoja toiminnan markkinoinnissa ja osallistujien rekrytoinnissa.

Musiikkipilotin toteutuksen eri vaiheissa eri toimijoiden valta-asetat vaihtelevat. Käy myös selväksi, että yhteissuunnittelun aidosti dialoginen toteutuminen vaatii harjoittelua. Kielitaitojen kirjo sekä toteutuksen tiivis aikataulu haastavat jossain määrin osallistujien ryhmäytymistä. Oma lukunsa ovat hyvin erilaisten kumppaniorganisaatioiden väliset erot, jotka aiheuttavat hallinnollisia haasteita. Lisäksi turvapaikkaa hakevien osallistumisen mahdollistaminen vaati erityistoimenpiteitä.

Tulokset hyödyttävät muiden yhteissuunnittelullisesti rakennettujen koulutusten ja ryhmien valmistelua. Tulosten pohjalta voidaan myös arvioida, millaisia valmiuksia erilaisilla perinteisillä vapaan sivistystyön toimijoilla ja organisaatioilla olisi tarpeen olla, mikäli ne haluavat kehittää uudentyyppistä kurssitarjontaa uusille osallistujaryhmille.

Avainsanat: Vapaa sivistystyö, kulttuurienväliset ryhmät, osallistava toimintatutkimus, verkostanalyysi

Metasivistys: Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ja yhteiskunnassa

”Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa koulutuskentässä ja yhteiskunnassa laajemmin” on opetus- ja kulttuuriministeriön tuella Vapaa Sivistystyö ry:n (VST) koordinoima ja SVV-ohjelman yhteistyöyliopistojen kanssa toteutettava hanke. Metatutkimuksellisessa hankkeessa kuvaillaan ja analysoidaan vapaassa sivistystyössä tapahtuneita muutoksia ja vapaasta sivistystyöstä tehtyjä tulkintoja. Hankkeen tuotoksena on kirja, jonka teemat ovat "Aatteet ja ideologiat", "Vapaan sivistystyön instituutiot, rakenne ja toiminta", "Vapaan sivistystyön pedagogiikka", "Vapaan sivistystyön vaikuttavuus ja yhteiskunnallinen merkitys", "Vapaa sivistystyö akatemiassa", "Vapaan sivistystyön tulevaisuus". Työpajassa osallistajat voivat kommentoida ja tehdä ehdotuksia kirjan teemoja kokoavaan ja vapaan sivistystyön tulevaisuutta hahmottelevaan skenaariotaulukkoon.